

Cursurile de limba română la Udine – între tradiție și inovație

Teresa FERRO

Intervenția mea la această întâlnire vrea să aducă la cunoștința iluștrilor colegi câștigurile unei experiențe rezultate dintr-o radicală schimbare în concepția predării limbii și literaturii române studenților străini, activitate care a trecut printr-o restructurare inevitabilă a programelor de învățământ, prin punerea la punct a unei strategii alternative față de cele tradiționale. Și anume, mă voi referi în continuare la experiența dobândită în ultimii ani la Universitatea din Udine, de la care provin.

În iunie 2003, un cunoscut cotidian italian a dedicat un frumos articol Facultății de Limbi Străine a Universității din Udine, intitulat *Aici cealaltă Europă e deja de-a casei*. Articolul prezenta o imagine complexă și elogioasă a Facultății, care încă de la înființarea ei, în 1979, a acordat aceeași importanță celor mai vorbite limbi din lume (engleză, spaniolă, etc.) cu limbile apropiatei Europe de Est: poloneză, rusă, cehă, română, maghiară, sârbă și slovenă. Articolul semnala, printre altele, și faptul că rareori tineri care aleg să se înscrie la facultatea noastră devin profesori, marea majoritate dedicându-se altor sectoare: turismul, medierea lingvistică și culturală în domeniul comercial și industrial, ori (și asta din ce în ce mai des) consultanța de tip *public relations* pentru organizațiile internaționale și diplomatice în Italia și în străinătate. Cererea existentă la nivelul acestor noi profesii este atât de mare, încât tinerii deseori sunt recrutați înaintea terminării studiilor. Reforma universitară italiană realizată pe baza acordului de la Bologna (reformă care în Universitatea din Udine a avut o aplicare imediată și care, sub semnul pragmatismului, a separat limba de literatură), pe de o parte, și înființarea unui nou curs de licență în 2002-2003, cu specializarea *Medierea lingvistică și culturală pentru Europa de Est*, pe de altă parte, au conferit predării limbilor și literaturilor considerate mai puțin importante un caracter cu totul aparte, care a revoluționat modul de a învăța și de a preda limbile, favorizând, printre altele, creșterea importanței respectivelor culturi în cadrul învățământului universitar. Această capacitate de înnoire a permis facultății noastre să se situeze pe primul loc între facultățile italiene de limbi străine, pe durata a trei ani (ultima dată chiar în 2005), în baza unei evaluări anuale făcute de un important institut de statistici (Institutul Censis). Revenind la articolul despre care vorbeam, decanul facultății – pe atunci un intelectual și cercetător maghiar de seamă – declara: „Noi nu producem critici literari pesimiști [...]; vrem ca studenții noștri să vorbească cu adevărat limbile”, și mai departe: „[...] Lucrul cel mai important este ca și cunoștințele lor să fie actuale și pline de viață”. Pentru cine este obișnuit cu o viziune complexă a cunoașterii, această afirmație poate părea șocantă. Șocantă, de asemenea, a fost și faptul că însuși nouă, profesorilor și protagoniștilor acestei noi oferte didactice, ni s-a cerut un mare efort pentru a realiza o reformulare integrală a cursurilor: a trebuit să adecvăm pregătirea noastră științifică la noile cerințe apărute, care, la o primă vedere, nu ar fi de un nivel elevat. Aspectul mai supărător, însă,

a fost faptul că, în marea majoritate a cazurilor, experiența noastră de cercetători a menținut foarte puține legături cu activitatea pedagogică. Această schimbare a fost, așadar, pentru noi, profesorii, foarte costisitoare din mai multe puncte de vedere, și în unele cazuri, pentru colegii mai în vârstă, chiar frustrantă: practic, ni se cer cursuri de scurtă durată, abordând cele mai felurite tematici, cu programe simple, dar și eficiente, structurate în așa fel încât să nu depășească limita impusă de creditele pe care fiecare student a decis să le dedice unui examen. Toate aceste restricții, în alte vremuri „inacceptabile” pentru profesorul universitar, impun, în același timp, elaborarea unor programe bine gândite, cu orare și subiecte respectate punctual, cu tematici atrăgătoare și adaptate noilor cerințe ale „clienților” noștri, adică ale studenților. Totuși, după o experimentare de patru ani, care ne-a și dat posibilitatea de a face o evaluare serioasă și bine fundamentată, nu putem spune că reforma nu are aspecte pozitive, sau chiar extrem de pozitive. Pentru a da un exemplu, este adevărat că nu există nici o posibilitate, poate doar în cursurile de doctorat sau într-o mică secție de specializare, ca eu să predau măcar fundamentele cercetării mele (lingvistică, filologie, istoria limbii române etc.). Experiența mea de cercetător nu este transmisă decât în foarte puține cazuri (lucru ce, în fond, se întâmplă și înainte), dar asta nu înseamnă că licențiații actuali sunt nepregătiți, cum s-ar putea gândi în mod simplist: dimpotrivă, aceștia au alte competențe, o altă pregătire care pretinde a fi completă dintr-un alt punct de vedere, acela al imediatei pătrunderi pe piața muncii, care, la rândul său, s-a schimbat cu desăvârșire în ultimii ani.

Personal, după încercările pe care le-am făcut și după rezultatele obținute în ultima vreme, cred că între situația care a fost (cu foarte puțini licențiați, având o pregătire mai mult teoretică decât practică), și situația actuală, în care zeci de studenți vin anual la cursurile de română pentru că vor să știe bine, chiar foarte bine, nu numai limba, ci și multe alte aspecte legate de cultura poporului român – tradițiile, stilul de viață etc. –, cunoscându-i și istoria antică și contemporană, trecând și prin literatură și prin toate celelalte forme de civilizație și cultură pe care acesta le-a exprimat, ei bine, dintre cele două eu zic că prefer pe deplin situația actuală, deoarece cu siguranță aceasta contribuie la răspândirea acelor forme de cunoaștere de care avem o mare nevoie în preajma următoarei largirii europene. În plus, dați-mi voie să spun că această afluență de tineri aduce un mare serviciu și culturii țării interesate (în cazul nostru România, dar considerațiile sunt identice pentru toate celelalte culturi din estul Europei), în vederea unei corecte răspândiri a lor, un serviciu mult mai mare decât ar fi putut să-l facă un licențiat din alte vremuri destinat să devină în cel mai bun caz acel „critic literar pesimist” despre care vorbeam mai sus cu cuvintele altora. Și din acest punct de vedere – adică apropo de utilitatea și de nevoia înnoirii strategiilor de predare a limbii și culturii române, așa cum se întâmplă, în bună măsură, și la celelalte catedre de română din universitățile italiene –, aș mai propune ca demonstrare practică alte câteva reflecții asupra situației socio-economice și culturale specifice pentru regiunea Friuli. Sunt convinsă că schimbarea pe care reforma universitară a produs-o și pe care Universitatea friulană a știut să o promoveze, prin deschiderea noilor secții de studii care au stabilit un raport mai strâns cu cererile pieții muncii, aduce un mare avantaj culturilor mai puțin sau în mod greșit cunoscute, așa cum este și cazul culturii române. Noi nu putem neglija faptul că emigrația dinspre estul Europei spre Italia și celelalte țări europene a pus în mișcare mai ales elementele mai puțin favorizante, mai puțin culte, nereprezentative, de fapt, pentru respectivele națiuni. Nu este o noutate: în fond, tot așa se întâmplă cu

emigrația italiană în Europa, America și alte continente și așa a fost în anii '50 ai secolului trecut, cu emigrarea care a mutat întregi familii din săracul sud al Italiei spre mai bogatul nord. S-a putut observa, deci, că în zonele în care presiunea emigrației a fost foarte puternică în ultimii ani și, mai ales, unde ea s-a soldat cu un context caracterizat de o bunăstare economică relativ recentă și foarte puțin dispusă să „metabolizeze” diversitatea culturală, imaginea străinului a pătruns într-un mod distorsionat. Așa s-a întâmplat în bogatul Friuli, care relativ recent a lăsat în urmă un trecut de sărăcie și care încă nu a depășit limitele impuse de o mentalitate profund legată de lumea țărănească, conservatoare și rigidă în acceptarea marilor schimbări. Se știe faptul că în fața acestor schimbări este mult mai ușor pentru o mentalitate simplă, rigidă cum am spus, să generalizeze problematicile și astfel să lichideze diversitățile cu formule stereotipe, decât să le caute motivații. Iată de ce în Friuli, dar și în alte regiuni ale Italiei, se poate întâmpla ca în imaginarul colectiv (sau *communis opinio*), al mediilor mici și mijlocii (aprecierea se referă la nivelul cultural și nu economic) „român” să echivaleze nu doar cu „sărac”, ci și cu „clandestin”, „hoț”, „țigan” și așa mai departe. Tocmai în aceste zone prezența „școlilor” de limbă, literatură și cultură română este foarte importantă, astăzi mai mult decât în trecut. Aș spune, chiar că acestea reprezintă în momentul de față unica soluție eficientă pentru a îndruma comunitățile care primesc emigranții spre o corectă viziune a diversității lor. La această schimbare contribuie în mod hotărâtor activitatea de traducere a marilor opere de literatură contemporană, așa cum fac extraordinar de bine colegii mei italieni, precum și apariția în limba italiană a unor lucrări de istorie, așa cum a făcut în ultima vreme Institutul de Studii Transilvane, sau a gramaticilor și manualelor de istorie literară și culturală, așa cum s-au realizat în ultima vreme. Dar catedrelor, după părerea mea, le revine acum și o altă sarcină: cea de a ajunge, printr-un mesaj potrivit, la mediul respectiv, la păturile mai refractare, cele care constituie marea majoritate a populației, și care habar n-au nici de literatură, nici de istorie etc. Instituțiile culturale, cum sunt catedrele de română, sunt îndreptățite să promoveze sub diferite forme cultura străină pe care o reprezintă (conferințe, seminarii, dezbateri, expoziții, cursuri pregătitoare de civilizație românească pentru întreprinzători etc.). Și chiar cursurile universitare de limbă și literatură română, în noua formulă despre care vorbeam, atrăgând un număr tot mai mare de studenți, aduc o contribuție puternică răspândirii într-o formulă adecvată a culturii străine, având și un potențial enorm, aș spune chiar greu de apreciat în momentul actual. Să ne gândim doar la impactul pe care-l au mediatorii bine pregătiți în școlile de copii și tineri între 3 și 18 ani. Studenții noștri sunt exersați mai ales în ceea ce privește aspectele culturale ale medierii: de exemplu, în momentul de față la Udine avem diverse convenții cu mai multe școli unde studenții universitari își fac stagiul, ținând plăcute cursuri de istorie și de istoria culturii românești, adaptate la diverse nivele de vârstă, așa cum au învățat, la rândul lor, la Universitate, conștienți că pe această cale – cea a cunoașterii – se realizează creșterea culturală a întregii societăți.

Prin urmare, acești studenți nu ajută în mod simplist tânărul emigrant în rezolvarea dificultăților sale lingvistice, ci oferă un mare serviciu societății civile: pe de o parte, informează în mod corect tinerii italieni despre istoria și cultura românească, iar pe de altă parte, contribuie la încurajarea micilor emigranți, care învață să fie mândri de originea lor și să depășească o nedreaptă condiție de minoritate. Există o fundamentată speranță că pe viitor centrele noastre de română, „școlile” noastre, cum spuneam mai

devreme, să devină centre de agregare chiar pentru românii înșiși, favorizând păstrarea identității culturale în străinătate. În această privință, Catedra de Română de la Udine (de fapt, Universitatea din Udine prin catedra respectivă) a semnat un important și ambițios contract cu Administrația Regională.

Intorcându-ne la aspectul practic – cel al cursurilor și al programelor – cu scopul de a fundamenta toate cele spuse până acum, aș vrea să închei cu unele considerații ce reies din experiența mea din acești ultimi ani. Înainte de orice alt lucru: predarea limbii. Studenții vin la cursuri deoarece știu că la sfârșitul primului an vor obține cunoștințele necesare nivelului A1 – „Breakthrough”, din cadrul european de referință, celui A2 la sfârșitul anului doi, iar la sfârșitul celui de a treilea an vor dobândi nivelul B2. Așa este stabilit în contractul studentesc și profesorii trebuie să se țină de cuvânt. Respectarea acestui angajament înseamnă că tocmai profesorul este cel care trebuie să predea gramatica și sintaxa limbii, folosindu-se de criteriile gramaticii contrastive, care până în acest moment s-au dovedit cele mai eficiente în predarea limbii străine la adulți. Studenți de origini diferite decât cea italiană (avem deseori albanezi, sloveni, finlandezi, indieni și în acest an până și doi americani) sunt un caz aparte – cu adevărat problematic –, care ar merita o abordare separată. Lectorul (în Italia lector nu este un cadru didactic, ci numai cel care are în grijă partea practică și vorbită a limbii) trebuie să urmărească evoluția competențelor lingvistice ale studenților printr-un constant și adecvat exercițiu, lăsând la o parte, la un moment dat, exercițiile banale din gramaticile tradiționale pentru a recurge la situații concrete ale vieții de relație, atingând toate modurile de conversație până la însușirea unui vocabular cu caracter cult și intelectual. Aceasta presupune din partea lectorului un angajament puternic, entuziasm și motivare. Nu mai amintesc despre seminariile de tehnică a traducerii și de traducere practică monitorizată, literară și științifică, care revin tot în sarcina profesorului. Spun doar că unul dintre primele și cele mai vizibile rezultate este reprezentat de activitatea unui mic grup de aspiranți traducători care își pregătesc licența sau care tocmai au obținut-o, cu frumoase teze, care sunt serioase lucrări de traducere, practic gata pentru publicare.

Programele de literatură și cultură au în vedere anumite idei de bază: să dea o bună cunoaștere generală a istoriei antice și contemporane, să contribuie, prin mai multe seminarii, la cunoașterea câtorva aspecte importante ale culturii române (tradiție și folclor, folclor literar, probleme religioase etc.), să simplifice problemele de istorie literară propriu-zisă, în așa fel încât prin intermediul cursului să fie oferit acelor studenți care vin numai la literatură un cadru plăcut și ușor de înțeles, fără să se renunțe la un studiu mai serios destinat celor care au ales româna ca domeniu de specialitate. Dacă la toate acestea adăugăm întâlniri, conferințe, dezbateri și alte inițiative pentru care profităm „fără milă” de fiecare coleg român în vizită în nord-estul Italiei, iar dacă propunem filme în română, teledocumentare, piese de teatru, interviuri și până și seminarii de cultură alimentară, înțelegem de ce o bună parte a studenților consideră studiul limbii și culturii române chiar și amuzant, pe lângă faptul că după evaluările și sondajele făcute în mod oficial de către Universitate, marea majoritate a studenților de la română se arată convinși că obțin o pregătire de bună calitate. Cert este că, în timp ce acum câțiva ani trebuia să ne rugăm ca un student să vină cel puțin la cursurile de vară (deseori le era o frică declarată față de necunoscuta lume din estul Europei, despre care mass-media spuneau toate relele posibile), acum marea majoritate a studenților specialiști vin în România cel târziu în anul doi al cursurilor, sau cu burse regionale ori Socrates, pe

cheltuiială proprie sau cu bursele de la Ministerul de Externe, cele oferite prin acord cultural, acum devenite prea puține pentru un orizont mult mai lărgit față de acum un deceniu. Sigur că această nouă situație ar avea nevoie de o nouă politică culturală din partea României, mult mai eficientă și activă. În schimb, putem observa că Statul Român de astăzi susține lectoratele din străinătate mult mai slab decât o făcea într-un trecut destul de apropiat: nu numai că nu mai primim cărți, ci nu avem nici informațiile bibliografice prin care am putea ajunge la noutățile editoriale. Editurile trimit din partea lor cu greu cărțile, chiar dacă li se garantează plata cheltuielilor poștale. Speranța noastră este că în preajma aderării lucrurile se vor putea schimba și că politicienii români vor considera că o politică culturală pe măsura cerințelor moderne este cea mai bună carte de vizită a unei țării.

The Romanian Language At the University of Udine: Between Tradition and Innovation

On the basis of the teaching experience in the last five years – during which at the University of Udine the Reform has been brought about according to the principles of Bologna – the author points out the most important changes that had to be made in the teaching method of the less spoken languages, among which Romanian, as of the respective cultures.

These changes have led to a more efficient language teaching, that particularly takes into account the spoken language, and to a greater widening of many aspects of the Romanian culture. Today the achieved result is that the students educated at the University of Udine have the essential instruments to come concretely into contact with such a culture, making immediately use of their skills in firms, institutions, schools, publishing houses etc

At present, such new experts are much in demand in the labour market and likely they will be much more in the future.

In this way, within the modern development in political field, both the Romanian language and the Romanian culture will find new ways of success and dissemination.